

КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЕКОЛОГІЯ

УДК 502 477.84

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.25.3.15>

Оксана ОЛИВКО, кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного туризму і готельного бізнесу,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5710-4116>
Західноукраїнський національний університет,
46009, вул. Львівська 11, м. Тернопіль, Україна

Любомир ЦАРИК, доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри геоекології та гідрології, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
46015, вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна

Петро ЦАРИК, кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії України і туризму, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4503-4437>
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
46015, вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В МЕЖАХ
НПП «ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН»**

Розглянуто проблему еколого-соціально-економічного розвитку територіальних громад, частини території яких входять до складу національного природного парку «Дністровський каньйон». Проаналізовано рейтинг територіальних громад за перше півріччя 2025 року і з'ясовано низькі рейтинги територіальних громад з високою часткою заповідності. Це свідчить про низький рівень використання ними значного потенціалу рекреаційно-туристичних ресурсів. Запропоновано враховувати при оцінці результатів сталого розвитку громад надання заповідними територіями громад екосистемних послуг у вартісному оцінюванні.

Ключові слова: територіальні громади, сталий розвиток, екосистемні послуги. НПП «Дністровський каньйон».

Oksana OLYVKO, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of International Tourism and Hotel Business, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5710-4116>
Western Ukrainian National University,
46009, Lvivska St. 11, Ternopil, Ukraine

Lyubomyr TSARYK, Doctor of Geographical Sciences, Professor,
Head of the Department of Geocology and Hydrology, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
46015, St. M.Kryvonosa, 2, Ternopil, Ukraine

Petro TSARYK, Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
Department of Geography of Ukraine and Tourism, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4503-4437>
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
46015, M.Kryvonosa St., 2, Ternopil, Ukraine

**SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES WITHIN
THE BOUNDARIES OF THE NP "DNIESTER KANYON"**

Territorial communities in the current conditions play a crucial role in the process of conservation and preservation of biodiversity. Since in the near future the creation of one national natural park "Berezhanske Opillya" and a dozen regional landscape parks (RLP) is planned in the region: Pochaiivskiy, Zalitzivskiy, Horynskyy, Zbarazki Tovtry, "Knyazhyi lis", Serednoseretskiy, Yazlovetskiy, "Podilske Nadzbruchchya", However, the issues of their actual creation are being resolved rather slowly. For your information, the last RLP in Ternopil region was created back in 1993. Communities have the potential to increase the area of protected areas by tens of thousands of hectares. In the region, 20 territorial communities have a level of protection of less than 1%, and in another 13 communities the level of protection is less than 5%. And in total, 40 communities out of 55 have a level of protection below the regional average. Scientific support should be provided by scientists from national natural parks and nature reserves, as well as naturalists from the TNPU, taking into account current trends and priorities of balanced development. It is important to coordinate this process with specialists from the regional department of ecology and natural resources within the framework of regional

programs for the preservation of landscape and biotic diversity The purpose of this publication is to highlight the state of ecological, socio-economic development of territorial communities, part of whose territories is part of the Dniester Canyon National Park.

The problem of ecological, socio-economic development of territorial communities, part of whose territories is part of the Dniester Canyon National Park is considered. Since the indicated territorial communities are located within the Middle Transdnistria, they all have significant natural resources for conducting tourist and recreational activities. The rating of territorial communities based on the results of socio-economic development for the first half of 2025 was analyzed and low ratings of TGs within the NPP with a high share of reserves were found out. This indicates a low level of use by them of the significant potential of recreational and tourist resources and low revenues from this activity to local budgets. Based on the materials of the Chervone tract, which was included in the territory of the Dniester Canyon NPP, calculations of ecosystem services provided by natural landscapes were made and it was found that the value of these services is commensurate with the annual budget of the large city of Ternopil. It is proposed to take into account the provision of ecosystem services by protected areas of communities in the cost assessment when assessing the results of sustainable development of communities. This will help stimulate communities to the process of preserving and protecting natural landscapes. At the same time, specialists in the organization and conduct of recreational activities of the National Park should pay more attention not to the development of individual locations, but to the establishment of systematic cooperation with the leadership of territorial communities and local businesses in the development of recreational nature use. Involve community representatives in the arrangement of parking lots and moorings to serve tourists rafting the Dniester along the ecological route "On the Waves of Tiras", which is about 10 thousand people during the warm period of the year. It has been noted that the cost of ecosystem services of any territory is orders of magnitude higher than the cost of its natural resources. From this we can conclude that it is appropriate to take into account the results of community development and the cost of ecosystem services provided by the landscapes of the protected area of communities. Such an approach to including in the rating assessment of ecosystem services of protected areas of communities will contribute to the interest of community leadership in expanding the share of the reserve.

Keywords: territorial communities, sustainable development, ecosystem services. National Nature Park "Dniester Canyon".

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність та новизна досліджень.

Територіальні громади в нинішніх умовах відіграють надважливу роль у процесі заповідання і збереження біорізноманіття. Оскільки на недалеку перспективу в області запроєктовано створення одного національного природного парку «Бережанське Опілля» та десятка регіональних ландшафтних парків (РЛП): Почаївський, Залізцівський, Горинський, Збаразькі Товтри, Княжий ліс, Середньосеретський, Язловецький, Подільське Надзбруччя. [3] Однак питання їх реального створення вирішуються доволі повільно. До відома, останній РЛП на Тернопільщині був створений у далекому 1993 році [8]. Громади мають потенційну можливість збільшити площі заповідних територій на десятки тисяч гектарів. В області 20 територіальних громад мають рівень заповідності менше 1%, ще у 13-и громадах рівень заповідності є меншим 5%. А загалом 40 громад із 55 мають рівень заповідності нижче пересічнообласного [12].

Науковий супровід мали б вести науковці національних природних парків і природних заповідників, а також природодослідники ТНПУ, зважаючи на нинішні тенденції і пріоритети збалансованого розвитку. Важливо координувати цей процес фахівцями обласного управління екології та природних ресурсів в рамках регіональних програм зі збереження ландшафтного і біотичного різноманіття.

Метою цієї публікації є висвітлення стану еколого-соціально-економічного розвитку тери-торіальних громад, частина територій яких входить до складу НПП «Дністровський каньйон».

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. У низці статей нами була проаналізована роль територіальних громад області у процесі природокористування [1, 2, 12, 13]. Водночас опубліковано ряд статей, присвячених функціональним особливостям і типології міських і приміських територіальних громад Тернопільщини [4, 5]. Окремі статті стосуються особливостей обліку екосистемних послуг в Україні [14], оцінювання екосистемних послуг урочища Червоне в межах НПП «Дністровський каньйон» [11], та в межах ландшафтів регіонального ландшафтного парку «Загребелля» [9]. Заповідні території та об'єкти територіальних громад області проаналізовані у зведених матеріалах управління екології та природних ресурсів [6], аналізу стану та перспективам заповідання Скала-Подільської селищної та Тернопільської міської територіальних громад у публікаціях [1, 13].

Матеріали та методи дослідження. Для оцінки сталого розвитку громад було застосовано два основні показники:

- рівень заповідності громад у відсотках порівняно з авторами у [2], згідно реєстрів природно-заповідного фонду територіальних громад Тернопільської області [6],

згідно якої було визначено місце громади від 1 до 55 (Рис. 1.);

- показники соціально-економічного розвитку громад згідно матеріалів опублікованих на сайті Тернопільської обласної військової адміністрації (травень 2025) [7] обраховані за певною методикою (рис. 2.).

Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку територіальних громад області проводиться щомісяця департаментом економічного розвитку обласної військової адміністрації на підставі інформації, отриманої від структурних підрозділів обласної військової адміністрації за показниками та напрямками, зазначеними в таблиці 1.

Оцінка соціально-економічного розвитку територіальних громад області проводилась шляхом здійснення розрахунків рейтингової оцінки (ранжування) територіальних громад за кожним напрямом та розрахунку загальної рейтингової оцінки в цілому за всіма напрямками.

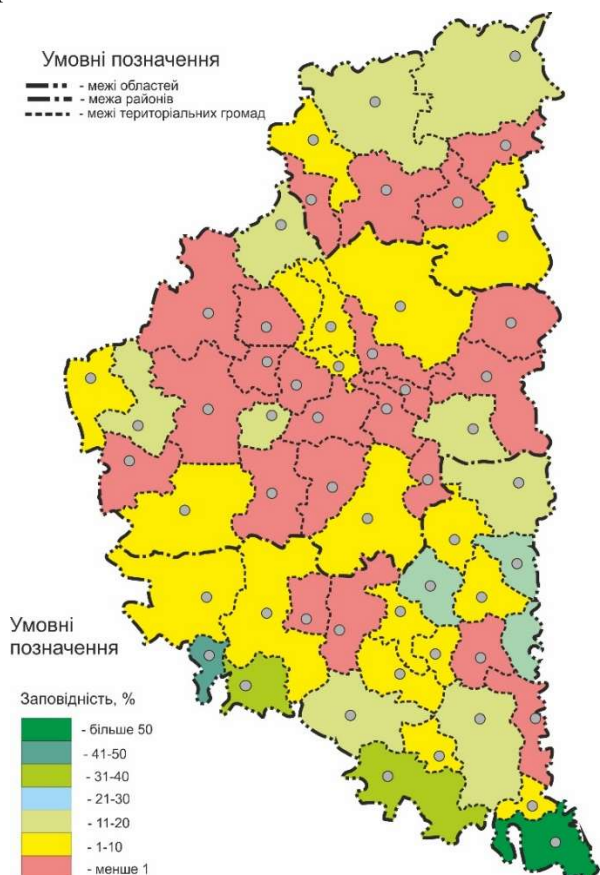

Рис. 1. Заповідність Тернопільської області за громадами [12]

Загальне рейтингове місце за всіма напрямками визначалось на основі підрахунку середнього арифметичного значення місць за всіма напрямками у розрізі територіальних громад за формулою:

Рейтингову оцінку здійснювали шляхом визначення коефіцієнта від 0 до 1 через підрахунок відносних відхилень показників кожної громади від максимальних та мінімальних значень за формулою:

$$R_j = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{x_{\max i} - x_{ij}}{x_{\max i} - x_{\min i}}}{n} \quad (1)$$

де R_j - коефіцієнт конкретної громади за кожним з показників;

x_{ij} - значення i -го показника j -ої громади;
 $x_{\max i}$ - максимальне значення i -го показника;
 $x_{\min i}$ - мінімальне значення i -го показника.

За результатами відбувається визначення місця громади від 1 до 55 шляхом ранжування коефіцієнтів громад від найменшого значення коефіцієнта до найбільшого.

Показники, дані по яких виражені у вигляді відповідей так/ні; впроваджено/не впроваджено; затверджено/не затверджено; створено/не створено рекомендується ранжувати: позитивний – 1 місце, негативний – 55 місце.

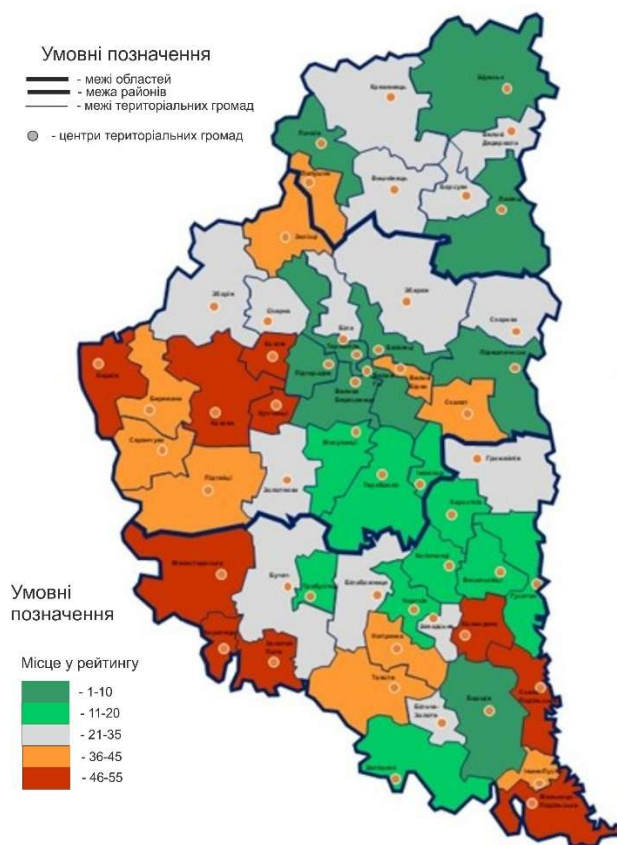

Рис.2. Рейтинг соціально-економічних показників Тернопільської області за громадами [7]

$$R_{\text{сеп}} = \frac{R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n}{n} \quad (2)$$

де $R_{\text{сеп}}$ - середнє арифметичне значення

місць територіальної громади за всіма напрямками;

R_1, R_2, R_3, R_n – місця територіальної громади за кожним напрямом;

n - кількість напрямів, за якими прово-

дився відповідний розрахунок.

Кращою у рейтингу рекомендується вважати територіальну громаду, у якої середнє арифметичне значення місць за всіма напрямками є найменшим.

Таблиця 1

Показники рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку територіальних громад області [7]

№	Найменування напрямку/показника	Відповідальні за надання інформації
Напрямок I. Фінанси		
1.	Рівень виконання плану власних доходів загального фонду, % до затверджених місцевими радами показників на період	департамент фінансів обласної військової адміністрації
2.	Темп росту власних доходів загального фонду, % до відповідного періоду минулого року	
3.	Надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів (за винятком пального), гривень на 1 мешканця	
4.	Темпи росту податку на доходи фізичних осіб, % до відповідного періоду минулого року	
5.	Темпи росту єдиного податку, % до відповідного періоду минулого року	
6.	Темпи росту податку на майно, % до відповідного періоду минулого року	
Напрямок II. Економічна ефективність та міжнародна співпраця		
7.	Кількість інвестиційних об'єктів (Greenfield, Brownfield), внесених до каталогу інвестиційних пропозицій області на 3,7 тис. мешканців, одиниць	департамент економічного розвитку обласної військової адміністрації
8.	Кількість проєктів громади, внесених до Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури (DREAM) на 3,7 тис. мешканців, одиниць	
9.	Кількість інвестиційних проєктів, супровід яких здійснюється Офісом супроводу інвестицій на 3,7 тис. мешканців, одиниць	
10.	Наявність затвердженої стратегії розвитку територіальної громади, так/ні	
11.	Кількість укладених органами місцевого самоврядування договорів про міжнародне партнерство з лютого 2022 року, одиниць	управління міжнародного співробітництва та європейської інтеграції ОВА
Напрямок III. Якість освітніх послуг та залученість до спорту		
12.	Рівень використання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення харчування учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти за спеціальним фондом, % касових видатків із наростаючим підсумком з початку року станом на останній день періоду	департамент освіти і науки обласної військової адміністрації
13.	Рівень використання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, % касових видатків із наростаючим підсумком з початку року станом на останній день періоду	
14.	Рівень використання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію публічного інвестиційного проєкту на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти „Нова українська школа”, % касових видатків із наростаючим підсумком з початку року станом на останній день періоду	
15.	Частка сформованої мережі закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Закону України „Про освіту”, % до сформованої у громаді мережі закладів загальної середньої освіти	
16.	Частка закладів освіти (шкіл, дошкільних, позашкільних закладів освіти), в яких наявні гуртки національно-патріотичного виховання, % до загальної чисельності закладів освіти	
17.	Частка закладів загальної середньої освіти у територіальній громаді, що запровадили електронний журнал (електронний документообіг), % до загальної кількості закладів загальної середньої освіти у територіальній громаді	
18.	Співвідношення чисельності спортивних команд у територіальній	

	громаді, залучених до спортивних заходів, % до загальної чисельності закладів загальної середньої освіти у територіальній громаді	спорту обласної військової адміністрації
19.	Частка фактичної кількості команд, делегованих від закладів загальної середньої освіти територіальної громади, % до максимально можливої кількості команд, які могли бути подані згідно з регламентом (положенням) заходу*	
Напрямок IV. Цифровізація		
20.	Кількість видів адміністративних послуг, які надаються в громаді через центри надання адміністративних послуг згідно з переліком, затвердженим відповідним органом місцевого самоврядування, одиниць	управління цифрової трансформації обласної військової адміністрації
21.	Частка створених віддалених робочих місць, % до загальної кількості старостинських округів у територіальній громаді	
22.	Частка соціальних об'єктів, що мають широкосмуговий доступ до Інтернету у загальній кількості соціальних об'єктів територіальної громади, %	
23.	Частка верифікованих вулиць (площ, майданів, шосе, проспектів, бульварів, алей, провулків, проїздів, узвозів та інших подібних об'єктів) в Єдиному державному реєстрі адрес, % до загальної чисельності вулиць громади	
24.	Частка верифікованих адрес в Єдиному державному реєстрі адрес, % до загальної чисельності адрес громади	
25.	Впровадження в органі місцевого самоврядування системи електронного документообігу (СЕД), впроваджено/не впроваджено	
Напрямок V. Житлово-комунальна сфера		
26.	Чисельність населених пунктів у територіальній громаді, в яких впроваджена послуга з управління побутовими відходами, у % до загальної чисельності населених пунктів у територіальній громаді	департамент архітектури, містобудування, житлово-комунального господарства та енергозбереження обласної військової адміністрації
27.	Частка громадських та адміністративних будівель, на яких встановлено сонячні електростанції (СЕС), % до загальної чисельності громадських та адміністративних будівель**	
28.	Наявність муніципального енергетичного плану, затверджено/не затверджено	
Напрямок VI. Ветеранська політика та соціальні послуги		
29.	Співвідношення чисельності фахівців соціальної роботи до чисельності фахівців, передбаченої Методичними рекомендаціями щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту, затверджених наказом Міністерства соціальної політики України від 25.02.2019 № 282	департамент соціального захисту населення обласної військової адміністрації
30.	Наявність ветеранських просторів у територіальній громаді, так/ні	
31.	Співвідношення кількості фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у територіальній громаді до кількості фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб, визначеної постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2024 р. № 779 (зі змінами)	
Напрямок VII. Сектор безпеки		
32.	Створення місцевої автоматизованої системи централізованого оповіщення (МАСЦО) населення про надзвичайні ситуації, створено/не створено	департамент з питань оборонної роботи, цивільного захисту населення та взаємодії з правоохоронними органами обласної військової адміністрації
33.	Результативність виконання територіальною громадою кількісних показників з оповіщення військовозобов'язаних при виконанні заходів призову за мобілізацією, % до загальної кількості військовозобов'язаних, які підлягають оповіщенню	
34.	Фактичні видатки на сектор безпеки і оборони, % до власних доходів загального фонду	департамент фінансів обласної військової адміністрації

* - до заходу відносяться: спортивні заходи організовані або координовані управлінням молоді та спорту обласної військової адміністрації; мають обласне або всеукраїнське значення; сприяють реалізації державної та регіональної політики у сфері фізичної культури та спорту.

** - для розрахунку показника включаються громадські будівлі (лікарні, поліклініки, амбулаторії, спортивні комплекси, дитячі дошкільні заклади, об'єкти житлово-комунального господарства) та адміністративні будівлі (будівлі, що використовуються для управлінських функцій: ЦНАПИ, міські, селищні, сільські ради), в яких здійснюється споживання електроенергії і перебувають діти та інші категорії населення протягом усього року та будівлі, на яких є технічна можливість встановлення сонячних електростанцій (СЕС).

Виклад основного матеріалу. В межах території НПП «Дністровський каньйон» знаходиться частина земельних угідь десяти. Територіальних громад. По різному вони інтегровано

вані до збереження природи і розбудови рекреаційної інфраструктури. Найвагоміший внесок здійснили Золотопотіцька (3326,7 га), Заліщицька (2360,6 га), Товстенська (2175,6 га), Мель-

нице-Подільська (1817,0 га) і Бучацька (1039,9 га) територіальні громади, які делегували парку 90% його нинішніх площ [1]. Натомість колектив національного парку мав би залучати унікальні природні ресурси громад в туристсько-рекреаційній діяльності. Однак у даній сфері колективи НПП надають населенню послуги на сотні тисяч гривень і ті в певних локаціях. За офіційною інформацією в Тернопільській області туристам надано послуг за перше півріччя 2025 року на 1,2 млн гривень. Звичайно, це незначні поступлення від туристсько-рекреаційної діяльності у місцеві бюджети. І керів-

ництво місцевих громад, і колективи національних парків повинні вести постійний пошук грантових коштів, розробляти проекти, розбудовувати рекреаційну інфраструктуру з представниками місцевого бізнесу. Сплавляючись на хвилях Тіраса окрім розповіді про унікальну природу каньйону варто наголошувати приуроченість цих природних цінностей до природи як Дністра, так і територіальних громад, та в межах кожної із них обладнати стоянки з інформаційним супроводом, місцевою кухнею, спільними проектами, заохоченням громадян до активної співпраці (Рис. 3.).

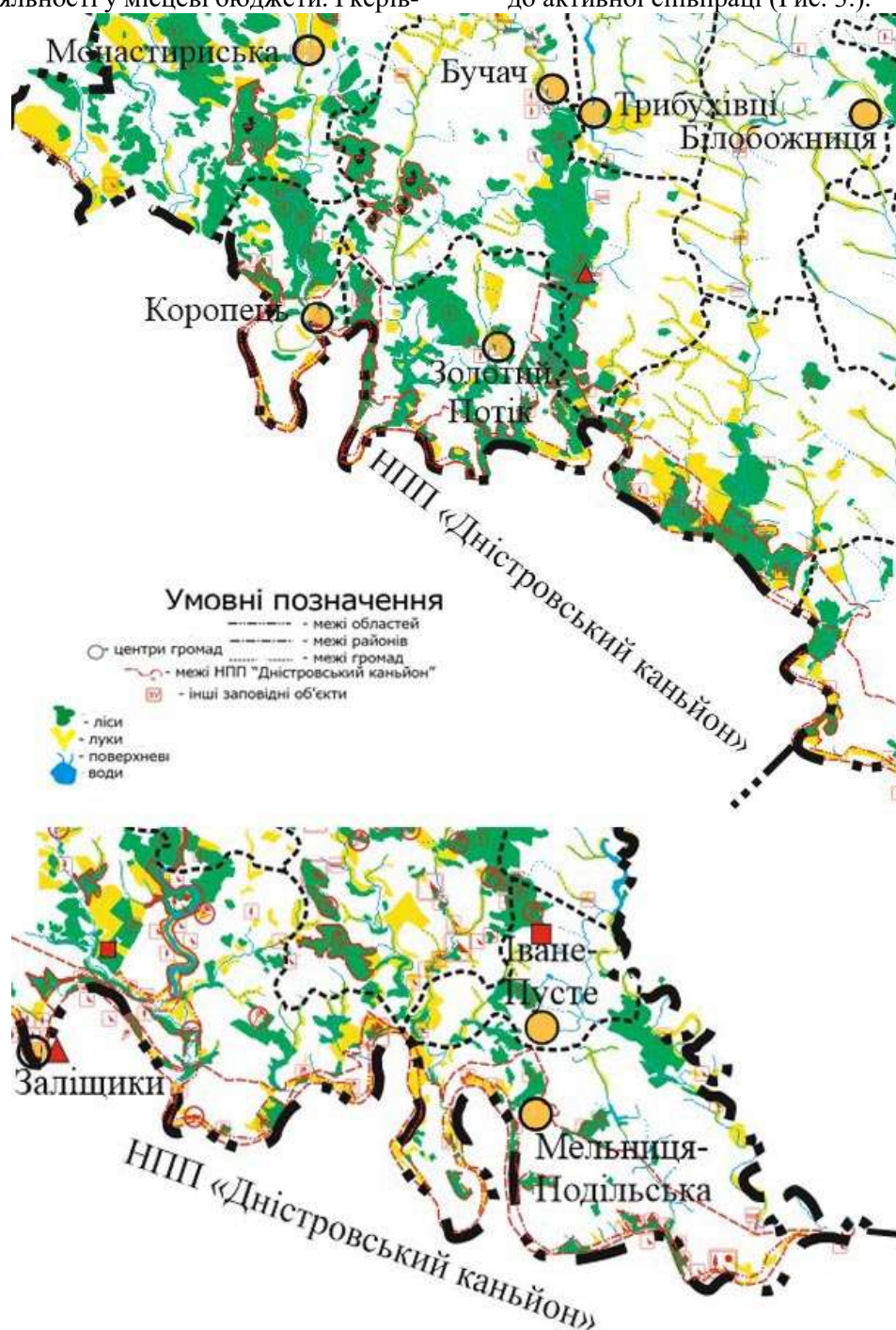

Рис. 3. Національний природний парк «Дністровський каньйон» в межах територіальних громад (розроблено авторами)

Цікаво проаналізувати заповідність територіальних громад без врахування частки НПП в їх межах. Безсумнівним лідером виступає Мельнице-Подільська територіальна громада з

заповідністю у 56,51 %, із яких 7,4% припадає на національний природний парк (табл. 2, рис. 3.).

Таблиця 2

Територіальні громади у структурі НПП «Дністровський каньйон» [6, 7, 13]

Показники \ ТГ	Монастирська	Коропечка	Золотопотіцька	Бучацька	Товстенська	Заліщицька	Більче-Золотецька	Борщівська	Івано-Пустенська	Мельнице-Подільська
Площа в НПП	164,7	494,2	3326,7	1039,9	2175,6	2360,6	384,4	28,2	49,6	1817,0
% площ НПП в громаді	0,35	5,6	20,7	1,98	6,4	6,7	3,7	0,06	0,47	7,4
% заповідн. ТГ	9,08	46,10	38,89	5,99	16,49	36,25	3,8	12,78	2,43	56,51
Місце ТГ в рейтингу соц. екон. розв. за 1 півріччя 2025 р.	54	48	51	37	45	15	42	8	43	55

В основі такої високої частки заповідності території громади знаходиться територія регіонального ландшафтного парку «Дністровський каньйон» в межах якого туристсько-рекреаційна діяльність могла б бути визначальною. Така висока заповідність селищної територіальної громади мала б передбачати переорієнтацію господарського сектору на заповідне і рекреаційне природокористування, які б приносили основні надходження у бюджет громади. За результатами рейтингового оцінювання соціально-економічного розвитку територіальних громад Тернопільської області за перше півріччя 2025 року Мельнице-Подільська селищна територіальна громада посідає останнє 55 місце [12], Подібну закономірність демонструють ще 8 ТГ із 10-и. Це свідчить про те, що повноцінно не використовується туристсько-рекреаційний потенціал територій громад, що входять до складу НПП «Дністровський каньйон». в межах вказаних восьми ТГ (табл.1). Поки доходи від рекреаційного природокористування є незначними, необхідно вести пошук інших форм використання потужного потенціалу природних ресурсів. Фахівці з туристсько-рекреаційної сфери національного парку мали б навчати працівників керівництва громади особливостям використання на практиці такого цінного природного ресурсу, організувати літні школи для вчителів природничих дисциплін, учнів загальноосвітніх шкіл, пропонувати місця проходження практик студентам освітніх програм «Туризм», «Науки про Землю» тощо На нашу думку, в системі рейтингування варто запровадити врахування вартості екосистемних послуг, які надають навколишньому середовищу ландшафти заповідних територій, що оцінені в грошовому еквіваленті.

Використовуючи методику вартісної оцінки інтегральних екосистемних послуг авторами розраховано їх надання природними ландшафтами урочища «Червоне» [11].

Під **екосистемними послугами (ЕП) розуміють** – всі вигоди, які можна отримати від близького сусідства з природою. Від них безпосередньо залежить задоволення базових потреб людини у безпечному природному середовищі. Важливо усвідомлювати, що інвестиції в охорону природи і збереження біорізноманіття на всіх рівнях сприятимуть не лише підтриманню стану самого довкілля, а й покращенню здоров'я тощо.

У публікації приділятимемо увагу двом основним групам екологічних послуг (ЕП)- **культурним (cultural services)** ролі екосистем у забезпеченні культурних, духовних та естетичних сторін добробуту людей: емоції і натхнення від краси компонентів навколишнього природного середовища, вплив на формування способу життя, традицій і звичаїв [14]; та **підтримувальним (supporting services)** – послугам, щодо забезпечення основних екосистемних процесів: первинна біопродуктивність, біогеохімічні процеси (фотосинтез, кругообіг речовин та енергії), підтримання природного середовища [14].

Структура земельних угідь урочища «Червоне» відображена у таблиці 2. Спробуємо продемонструвати покомпонентну і сукупну вартість екосистемних послуг природних комплексів урочища «Червоне» Відповідно до розрахунків на основі дешифрування аерофотознімку водно-болотні угіддя займають в межах урочища 0,74 га лучний, лучно-степовий покрив вкриває близько 52,8 га, під чагарниковою рослинністю зайнято 18,35 га, під дорожньою мережею 7,34 га,

відпрацьований гіпсовий кар'єр займає площу

0,66 га (табл. 3).

Таблиця 3

Категорія земельних угідь урочища [7]

Категорія земель Land category	Площа в межах об'єкту Area within the object	
	Га hectare	%
Водно-болотні угіддя	0.74	1,0
Лучно-степові угіддя	52,8	71,62
Лісочагарникова рослинність	18,7	25,23
Відпрацьований кар'єр	0,66	0,88
Дороги, стежини	1,3	1,27
РАЗОМ ЗЕМЕЛЬ:	74,2	100

На основі даних наведених таблиць 3,4 та структури земельних угідь (табл.2) розраховуємо, що 1 га лучно-степових угідь надає

екосистемних послуг на 66 825 грн впродовж року, а 1 га лісово-чагарникових ділянок - 62 197 875 грн на рік.

Таблиця 4

Деревний та чагарниковий покрив [14]

Екосистемні послуги Ecosystem services	Вартість, дол/га/рік The cost, dollars/hectare/year	Вартість, грн/га/рік The cost, UAH/hectare/year
Збір пилу	3260	81 500
Регуляція клімату	800	20 000
Регуляція повеней	25	625
Забезпечення вологою	1000	25 000
Запилення	50	1 250
Депонування вуглецю	280	7 000
Боротьба з комахами-шкідниками	525 000	13 125 000
Стабілізація ґрунту, зменшення ерозії та вивітрювання	1 940 000	48 500 000
Збереження біорізноманіття	17 500	437 500
Всього	2 487 915	62 197 875

Таблиця 5

Водно-болотні угіддя і лучно-степовий покрив [14]

Категорія угідь, природні компоненти, процеси Land category, natural components, processes	Вартість ЕП, дол/га/рік The cost of ES, dollars/hectare/year	Вартість ЕП, грн/га/рік The cost of ES, UAH/hectare/year
Контроль повеней / регуляція рівня води	464	11600
Очищення води	288	7200
Регуляція клімату	133	3325
Оселище для біорізноманіття	214+201	10 375
Естетична інформація	881	22 025
Рекреація і туризм	492	12 300
Всього	2673	66 825

У результаті зазначаємо, що 0,74 га водно-болотних угідь надають сукупних екологічних послуг на суму 49450,5 грн/рік. 52,8 га лучно-степових угідь надають екосистемних послуг на суму 3 528 360 грн на рік, а 18,7 га лісово-чагарникової рослинності – на суму 1 163 100 269 грн на рік.

Отже, уся площа природних територій урочища «Червоне» надає щороку послуг на 1 163 149 729 грн. Для того, щоб досягнути масштабності екосистемних послуг одного природного урочища, площею 74,2 га порахуємо на

яку суму надається екосистемних послуг природними ландшафтами даної території. Якщо у Тернопільській області мешкає близько 1,0 млн. осіб, то на одного мешканця припадає 1163,149 грн. річних екосистемних послуг. Для порівняння, річний бюджет Тернопільської області за 2024 рік складає 2.428 млрд грн. Зауважимо, що складова екосистемних послуг одного природного урочища є близькою 48% бюджетних асигнувань цілої області. Можливо це не зовсім вдале порівняння, однак при цьому відчувається «вага» екосистемних послуг у

процесі узгодженого розвитку. Щоденний вклад екосистем урочища «Червоне» у безкоштовні послуги для пересічного громадянина Тернопільщини складає 3,18 грн (1163,149 грн. на рік). З цього підрахунку видно, що найбільш вартісним ресурсом серед тих, які надає нам природа, є зовсім не традиційні природні ресурси.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Зауважено, що вартість екосистемних послуг будь-якої тери-

торії на порядки перевищує вартість її природних ресурсів. Звідси можемо робити висновок про доцільність врахування у результати розвитку громад і вартість екосистемних послуг, які надають ландшафти заповідної території громад. Такий підхід до включення у рейтингову оцінку екосистемних послуг заповідних територій громад сприятиме зацікавленості керівництва громад до розширення частки заповідання.

Література:

1. Кузик І.Р., Царик Л.П., Царик П.Л. Заповідність територіальних громад – шлях до сталого розвитку (на матеріалах Тернопільської міської територіальної громади). Science, Technology, and Society in the 21st Century: Proceedings of the International Scientific Conference (Amsterdam, Netherlands, 6 August 2025). Bookmundo, 2025. p.66-71. <https://doi.org/10.64076/iedc250806>
2. Кузик І.Р., Царик Л.П., Царик П.Л. Міські територіальні громади: пошук оптимальних рішень у природокористуванні. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства – Тернопіль: СМП «Тайп». №7 (випуск 7). 2024. С. 32-34.
3. Кузишин А. В., Царик Л. П., Царик П. Л. (2025). Перспективні регіональні ландшафтні парки – резерви оптимізації заповідної та екологічної мереж Тернопільщини. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*, (43), 111-122. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2025-43-09>
4. Оливко О., Царик Л., Царик П. Функціональні особливості і типологія міських територіальних громад Тернопільської області. Наукові записки ТНПУ. Серія географія. Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2023, №2. С. 36-42. DOI <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.4>
5. Оливко О., Царик Л., Царик П., Янковська Л. Функціональні особливості і типологія приміських територіальних громад Тернополя. Наукові записки ТНПУ. Серія географія. Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2024, №1. С.167-175. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.24.1.20>
6. Переліки ПЗФ по територіальних громадах області. <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/#1-merezha-pzf>
7. Результати рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку територіальних громад за січень-червень 2025 року <https://surli.cc/hoamjc>
8. Царик В., Царик Л., Царик П. Чи використовуються потенційні можливості громад у справі збереження природи НПП для їх соціально-економічного розвитку? Четверта міжнародна науково-практична конференція «Каньйонове Подністер'я». Заліщики, 2025. С. 12-16.
9. Царик Л., Царик П. Екосистемні послуги регіонального ландшафтного парку «Загребелля» в урбанізованому середовищі м. Тернополя: концептуальні засади, підходи до оцінювання. Харків. Людина та довкілля. Проблеми неоекології. 2024. Випуск 41. С. 123-131 DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2024-41-09>
10. Царик Л., Царик П. До проблеми ефективного заповідання: національний, регіональний і локальний виміри. Актуальні проблеми формальної і неформальної освіти з моніторингу довкілля та заповідної справи: зб. тез доповідей III Міжнародної Інтернет-конференції (м. Харків, 26 квітня 2024 року). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 70-72.
11. Царик Л., Царик П., Царик В. Оцінювання екосистемних послуг урочища Червоне The 6th International scientific and practical conference “The role of innovations in the transformation of the image of modern science” (October 08 – 11, 2024) Oslo, Norway. International Science Group. 2024. P 50-57. ISBN – 979-8-89504-810-8 DOI – 10.46299/ISG.2024.2.6
12. Царик Л.П., Царик П.Л., Царик В.Л. Сталий розвиток територіальних громад: реалії та перспективи. The 29th International scientific and practical conference “Teaching and research at universities and contemporary issues” (July 22-25, 2025) Krakow, Poland. International Science Group. 2025. p.28-39. DOI – 10.46299/ISG.2025.1.29
13. Царик Л.П., Царик П.Л., Царик В.Л. Заповідні об'єкти Скала-Подільської селищної територіальної громади: геопросторова інтерпретація Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «The Future of Science: Emerging Research and Technological Innovations» (August 18-20, 2025. Helsinki, Finland). S 9-13. European Open Science Space, 2025. 98 p.
14. Штик Ю.В. Особливості обліку екосистемних послуг в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2021-51-5>

References:

1. Kuzyk I.R., Tsaryk L.P., Tsaryk P.L. Zapovidnist terytorialnykh hromad – shliakh do staloho rozvytku (na materialakh Ternopilskoi miskoi terytorialnoi hromady). Science, Technology, and Society in the 21st Century: Proceedings of the International Scientific Conference (Amsterdam, Netherlands, 6 August 2025). Bookmundo, 2025. r.66-71. <https://doi.org/10.64076/iedc250806>
2. Kuzyk I.R., Tsaryk L.P., Tsaryk P.L. Miski terytorialni hromady: poshuk optymalnykh rishen u pryrodokorystuvanni. Visnyk Ternopilskoho viddilu Ukrainskoho heohrafichnoho tovarystva – Ternopil: SMP «Taip». №7 (vypusk 7). 2024. С. 32-34.
3. Kuzyshyn A. V., Tsaryk L. P., Tsaryk P. L. (2025). Perspektyvni rehionalni landshaftni parky – rezervy optyimizatsii zapovidnoi ta ekolohichnoi merezh Ternopilshchyny. *Liudyna ta dovkillia. Problemy neoekolohii*, (43), 111-122. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2025-43-09>
4. Olyvko O., Tsaryk L., Tsaryk P. Funktsionalni osoblyvosti i typolohiia miskyykh terytorialnykh hromad Ternopilskoi oblasti. Naukovi zapysky TNPU. Seriiia heohrafiia. Ternopil: SMP «TAIP», 2023, №2. S. 36-42. DOI <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.2.4>

- 4577.23.2.4
5. Olyvko O., Tsaryk L., Tsaryk P., Yankovska L. Funktsionalni osoblyvosti i typolohiia prymiskykh terytorialnykh hromad Ternopolia. Naukovi zapysky TNPU. Seriiia heohrafiia. Ternopil: SMP «TAIP», 2024, №1. S.167-175. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.24.1.20>
 6. Pereliky PZF po terytorialnykh hromadakh oblasti. <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/#l-merezha-pzf>
 7. Rezultaty reitynhovoї otsinky sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad za sichen-cherven 2025 roku <https://surli.cc/hoamjc>
 8. Tsaryk V., Tsaryk L., Tsaryk P. Chy vykorystovuiutsia potentsiini mozhlyvosti hromad u spravi zberezheniia pryrody NPP dlia yikh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku? Chetverta mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Kanionove Podnistertia». Zalishchyky, 2025. S. 12-16.
 9. Tsaryk L., Tsaryk P. Ekosystemni posluhy rehionalnoho landshaftnoho parku «Zahrebellia» v urbanizovanomu seredovyschi m. Ternopolia: kontseptualni zasaly, pidkhody do otsiniuvanniia. Kharkiv. Liudyna ta dovkillia. Problemy neokolohii. 2024. Vypusk 41. S. 123-131 DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2024-41-09>
 10. Tsaryk L., Tsaryk P. Do problemy efektyvnoho zapovidanniia: natsionalnyi, rehionalnyi i lokalnyi vymiry. Aktualni problemy formalnoi i neformalnoi osvity z monitorynhu dovkillia ta zapovidnoi spravy: zb. tez dopovidei III Mizhnarodnoi Internet-konferentsii (m. Kharkiv, 26 kvitnia 2024 roku). – Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 2024. S. 70-72.
 11. Tsaryk L., Tsaryk P., Tsaryk V. Otsiniuvanniia ekosystemnykh posluh urochyscha Chervone The 6th International scientific and practical conference “The role of innovations in the transformation of the image of modern science” (October 08 – 11, 2024) Oslo, Norway. International Science Group. 2024. P 50-57. ISBN – 979-8-89504-810-8 DOI – 10.46299/ISG.2024.2.6
 12. Tsaryk L.P., Tsaryk P.L., Tsaryk V.L. Stalyi rozvytok terytorialnykh hromad: realii ta perspektyvy. The 29th International scientific and practical conference “Teaching and research at universities and contemporary issues” (July 22-25, 2025) Krakow, Poland. International Science Group. 2025. p.28-39. DOI – 10.46299/ISG.2025.1.29
 13. Tsaryk L.P., Tsaryk P.L., Tsaryk V.L. Zapovidni obiekty Skala-Podilskoi selyshchnoi terytorialnoi hromady: heoprostorova interpretatsiia Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «The Future of Science: Emerging Research and Technological Innovations» (August 18-20, 2025. Helsinki, Finland). S 9-13. European Open Science Space, 2025. 98 p.
 14. Shtyk Yu.V. Osoblyvosti obliku ekosystemnykh posluh v Ukraini. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2021-51-5>

Надійшла до редакції 15.10.2025 р.

Прийнята до друку 13.11.2025 р.

Опублікована 29.12.2025 р.

